

ÖZGÜR BUDAK

Özgür Budak 1972 yılında İzmir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı şehirde tamamladı. İzmir Atatürk Lisesi'nden 1989 yılında mezun oldu. Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde yaparak 1995 yılında mezun oldu. Aynı yıl Bilkent Üniversitesinde burslu asistan olarak yüksek lisans eğitimine başladı. 1996 yılında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Yüksek Lisans tezini verdi. 1996 yılında girdiği Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Doktora programında 1997'de doktora yeterlilik derecesini aldı. 1998 yılında araştırma görevlisi olarak Ege Üniversitesi İktisadi ve idari bilimler Fakültesi'nde çalışmaya başladı. 2001 yılında öğretim görevlisi görevine getirilerek aynı bölümde ders vermeye başladı. 2011 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü doktora programına başladı ve tezini 2014 Ocak ayında tamamladı.

Ayrıntı: 867
ScholaAyrıntı Dizisi: 26

*Türkiye’de Kapitalist Yöneticiler Sınıfı
Kültür, Sınıf ve Sosyal Sınırlar
Özgür Budak*

Son Okuma
Ceren Ataer

© Özgür Budak, 2015

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları’na aittir.

Kapak Fotoğrafi
Ian McKinnell / Photographer’s Choice / Getty Images

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 – 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: 2015
Baskı Adedi: 1000

ISBN 978-975-539-973-7
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI

Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.:3 Çağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Türkiye'de Kapitalist Yöneticiler Sınıfı
Kültür, Sınıf ve Sosyal Sınırlar
Özgür Budak

ScholaAyrıntı Dizisi

- Romantik Muamma*
Besim F. Dellalođlu
- Dođu Mitolojisinin Edebiyata Etkisi*
Editör: Mehmet Kanar
- Medya Mahrem*
Editör: Hüseyin Köse
- Tibbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık*
Dr. Deniz Sezgin
- Uç(ur)amayan Balon*
Derleyen: Hayri Kozanođlu
- Nefret Söylemi*
Derleyen: Prof. Dr. Yasemin İnceođlu
- Marx ve Weber'de Dođu Toplumlari*
Lütfi Sunar
- Benjaminia: Dil, Tarih ve Cođrafya*
Besim F. Dellalođlu
- Ortak Benlik/Nörofelsefi Temellendirme*
Tahir M. Ceylan
- Kamusal Alan*
Der. Éric Dacheux
- İletiřim Bilimlerinin Seriveni*
Michel Bourse-Halime Yücel
- Varlık Tutulması*
Ahmet Bozkurt
- Nesne Benliđi/Psikofelsefi Bütünleştirme*
Tahir M. Ceylan
- İmgeden Yoruma*
Halime Yücel
- Bauman Sosyolojisi*
Der. Zülküf Kara
- Metodolojik Bireyciliđin Eleřtirisi*
Sosyal Bilimlerin Nesnesine Dair
Realist Bir Girişim
Vefa Saygin Öđütle
- Hannah Arendi'te*
"Radikal Kötülik" Problemi
Berrak Cořkun
- Azınlıklar, Ötekiler ve Medya*
Prof. Dr. Yasemin İnceođlu &
Dr. Savař Çoban
- Gezi ve Sosyoloji*
Der.: Vefa Saygin Öđütle & Emrah Göker
- Orpheus'un Bakışı*
Ahmet Bozkurt
- Yoksulluk ve Kadın*
Abdullah Topçuođlu &
Gamze Aksan & Duygu Alptekin
- Yeni Medya Çalışmalarında*
Araştırma Yöntem ve Teknikleri
Der: Mutlu Binark
- Keçi Medeniyeti*
Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan
Dođa Kültürü
Cemal Ün
- řovenist İnşa*
Medya Gösterisinin Ahlaki Kapsam Alanı
Üzerine Eleştirel Metinler
Hüseyin Köse

İçindekiler

Giriş.....	7
Neoliberalizm ve Toplumsal Sınırlar.....	7
Liberal Çağda Orta Sınıf Sorunu	13
Kavramsal Çerçeve	17
Toplumsal Alan ve Sermaye Biçimleri	17
Alanın Mantığı ve Sembolik Sermaye.....	29
Kültürel Alan.....	45
Kültürel Haritalama İçinde Bireyin Konumu.....	45
İş Yaşamı ve Gündelik Hayatın Nesnel Zorlayıcı Öğeleri.....	47
Kültürel Sınırların Niteliği	50

Kültürel Hepçillik ve Yeni Ekonominin Kültürel Mantığı.....	80
Kültürel Beğeni ve Sınıfsal Hudutlara İlişkin; Sonuç Yerine.....	85
Mesleki Alan ve Şirket Kültürü.....	87
Başarının Sosyoekonomik Sembolleri	89
Kariyer ve Moralite	93
Sosyal Sermaye ve Kariyer Yolu	112
Sonuç.....	118
Esnek İstihdam Toplumunda Toplumsal Konumlanma ve Hudutların Doğası Üzerine	118
Sınıfsal Kutuplaşma ve Neoliberal Ethos	132
Yöntem Üzerine Yeniden Düşünmek.....	134
Ekler	146
Kaynakça.....	151

Giriş

Neoliberalizm ve Toplumsal Sınırlar

Geçtiğimiz otuz yıl içinde modern kapitalist toplumların örgütlenme yapılarındaki temel bazı değişikliklere paralel olarak orta sınıf olgusunun nasıl tanımlanıp hangi araçlarla inceleneceği merkezi sorulardan biri haline gelmiştir. Modern toplumlarda nüfusun giderek daha önemli bir bölümünü oluşturan orta sınıfın parçalı yapısını ve hareketli doğasını kavrayıp anlamlı bir sosyolojik analizde bütünleştirmek büyük zorluklar çıkaran bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türkiye’de sınıf analizi üzerine literatüre bakıldığında orta sınıf olgusunun yeterince işlenmediği görülmektedir. 1980’lerle beraber Türk top-

lumsal yapısında ortaya çıkan değişimleri işaret eden ve yeni bir kapitalist yönetici sınıfın doğuşuna odaklanan eserler özellikle 1990’ların ikinci yarısından itibaren bu yeni toplumsal kesimi tanımlama çabası içine girmişlerdir. Bu eserlerin bir kısmında “Beyaz Türk”, “Yuppie”, “Euro-Türk” olarak isimlendirilen toplumsal kesime yönelik çalışmalar, söz konusu kesimi daha çok kültürel metinler üzerinden okuma yoluna gitmişler; özellikle medyada üretilen kültürel sembollerin değişen anlamlarıyla bu yeni orta sınıf kesiminin kimliği deşifre edilmeye çalışılmıştır. Orta sınıfı doğrudan kültürel sembolizm üzerinden tanımlama gayretinin zıt yönünde ise daha çok Marksist gelenekten gelen literatür, ortaya çıkan yeni kapitalist yönetici sınıfın esnek kapitalizmin üretim süreçleri içinde anlaşılması gerektiğini savunmuş, kültürel analize uzak durmuş ve bu analiz biçimini tamamen postyapısalcı bir okuma addederek dışlamıştır.

Kitabın temel savlarından biri toplumsal sınıf analiziyle kültür olgusunun zorunlu olarak birbirini dışlayan inceleme alanları olmadıdır. Bu anlayışa göre sınıf olgusunun anlaşılmasında kültürel ayrışma ve sosyal sınırların çizilmesi yararlı bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber kültür kavramı postyapısalcı bazı analizlerde savunulduğunun aksine yapısal boyutları olan bir sınıf analizinin konusu edilebildiği gibi toplumsal farklılaşmanın nesnel mantığını açıklamada da kullanılabilir. Bu noktada kültür olgusunu sınıf analizinin bir parçası yapmaya çalışan incelemenin temel kuramsal çerçevesi büyük ölçüde Fransız sosyolog Pierre Bourdieu’nun sınıf ve sermaye kavrayışı üzerine kurulmuştur. Bourdieu’nun sınıf analizinin üç temeli bulunmaktadır. Öncelikle sınıf olgusu ilişkiseldir; başka bir deyişle sınıf kendi başına maddi bir entite ya da töz değil, diğer sınıflarla kurduğu ayrışma çizgileri içinde şekillenen ve toplumsal anlam ifade eden bir olgudur. Bu yüzden sınıf istatistiki bir envanter ya da salt üretim ilişkileri içinde bir pozisyon olarak ele alınamaz. Sınıfın toplumsal topografya üzerine anlamlı bir şekilde yerleştirilebilmesi için öncelikle yapılması gereken onun diğer sınıflarla paylaştığı sosyal sınırlar ya da hudutlar içinde nasıl şekillendiğini gösteren bir yöntem tasarlamaktır.

Bourdieu’nun toplumsal hiyerarşi kavrayışının ikinci sacayağı ise sermaye kavramına olan bakışıdır. Bourdieu’ya göre sermaye genel anlamıyla toplumsal topografya üzerinde belirli bir

konumlanmayı güçlendirmek ya da vurgulamak için yatırımda bulunulan ve farklı içeriğe dönüşebilen kaynaklardır. İktisadi olabildiği gibi kültürel içeriğe de sahip olabilen sermayenin farklı biçimlerinin kapsamlı analizi belirli bir sınıfın kendisini toplumsal topografya üzerinde nasıl inşa ettiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kültürel sermaye kendine has bir sınıfsal pozisyon tarafından üretilen kültürel semboller olmanın çok ötesinde belirli bir sınıfın nesnel şartları tarafından belirlenen bedensel, kültürel ve moral yatınlıkların şekillendirdiği bir mülkiyet ilişkisi halini almaktadır. Özetle kültürel sermaye postyapısalcı analizin varsaydığı aksine Bourdieu tarafından belirli bir sınıfın nesnel koşulları tarafından üretilen bir olgu haline gelmektedir.

Konumuz açısından önemli üçüncü ayak ise sermaye biçimleri arasında ortaya çıkan benzeşmenin mantığıdır. Buna göre, farklı sermaye üretimi süreçlerinin olması bu üretim süreçlerinin ya da bunların ürettiği sermaye biçimlerinin birbirinden ayrıksı ve izole olgular olduğu anlamına gelmez. Tersine farklı sermaye biçimlerinin üretildiği ve değerlendirildiği alanlar arasında bir tür eş mantık ya da *homoloji* mevcuttur. Alanlar arasındaki *homoloji* belirli bir alanda üretilen sermayeyle diğer alanlarda şekillenen sermaye arasında ilişkisel bağlar olduğunu kabul eder. Eğitim alanında oluşan kültürel sermaye öğeleriyle sanat, profesyonel yaşam ve kişisel gelişim alanları arasında oluşan benzeşik mantık bu alanlarda faaliyet gösteren toplumsal sınıf üyelerinin birbirine benzer tepkiler geliştirmesine yol açar. Aslen sosyolojik bir analizin amacı da birbirinden ayrıksı gibi görünen farklı alanların mantığını çözmek ve alanlar arasındaki benzeşmenin yarattığı güç ilişkileri ya da ayrışma çizgilerini deşifre etmektir. Bu tip bir analiz hem sınıf olgusunu ekonomik indirgemeci bir anlayıştan kurtaracak hem de postmodern kültür kuramında karşımıza çıkan temelde öznel bir analizin parçası olmaktan kurtaracaktır.

Bourdieu'nun kuramsal çerçevesine göre her sınıfsal deneyimin hem sınıfın nesnel şartlarıyla sınıf üyelerinin öznel konumlarını birleştiren hem de farklı alanların sermaye oluşum mantığını belirli bir homoloji bağlamında birleştiren bir tür yatınlıklar sistematiği; onun adlandırmasıyla *Habitus*'u bulunmaktadır. *Habitus* kavramı kısaca benzer nesnel şartlar ve sermaye mantığı etrafında inşa edilmiş alanları deneyimleyen grupların birbirlerine

benzer estetik ve bedensel yatkınlıklar geliştireceği savına dayanmaktadır. Buna göre işçi sınıfının beden algısı ile benzer şartlar ve sınırlamalar altında şekillenmiş sınıf kimliği (sanat algısı, yemek kültürü, ev dekorasyonu vs) arasında bir benzeşim ilişkisi vardır. Nesnel şartlar ile öznel konumlar arasında bir ara ontolojik düzlem olarak düşünülebilecek *habitus* belirli bir sınıfın toplumsal düzlemde kendini nasıl konumlandığı sorusunu cevaplamak için anahtar bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu incelemede, genel hatlarıyla özetlemeye çalıştığım kavramsal çerçeveyi temel alarak kapitalist yöneticiler sınıfının Türkiye bağlamında şekillenen toplumsal hudutlarının çizilebilmesi için üç düzlem ya da alanın tanımlanması gerektiğini düşünmekteyim:

1. Kültürel sermaye düzlemi: Bu düzlemde iş yaşamı dışında yatırım yapılan kültürel metaların sosyal sınırların oluşturulmasındaki rolleri incelenmektedir. Bununla birlikte sanatsal ifade, dekorasyon, *gurme* kültürü gibi uzmanlık alanlarında ortaya konan estetik yargı ile bilgi ve ilgi kapasitesinin kapitalist yönetici sınıf *habitus*’unun genel çerçevesini çizebilmek için yeterli bir analiz birimi olup olmadığı tartışması Türk toplumu açısından önemli bir soru olarak öne çıkmaktadır.
2. Şirket kültürü ve profesyonel alan: Birinci düzlemde özellikle şirket kültürünün sınıfsal *habitus*’un şekillenmesindeki rolü üzerinde durulmaktadır. Şirket kültürü, kendi davranış normları, giyim kodları, estetik tercihleri ve teşvik ettiği başarı sembolleriyle kuvvetli bir sosyalleşme alanı sunmaktadır. Bu sosyalleşme alanının parçası olan bireylerin kolektif bir kimlik olarak diğer toplumsal kesimlerle aralarına nasıl sınırlar çektikleri ve belirli bir tip davranış ve estetik yatkınlığın bir sınıfsal kimliği açıklamakta kullanılıp kullanılmayacağı tartışılmaktadır.
3. Kişisel gelişim, moralite ve çalışma etiği: Mesleki yaşantıyla öznel moral tercihler arasındaki etkileşimin ortaya konabilmesi için araştırılan bu düzlemde, kapitalist yöneticiler sınıfının meşrulaştırıp kendi kimliklerini inşa ettikleri moral altyapının profesyonel yaşantıyla bağlantısı irdelenmektedir. Bu noktada aynı alanda hareket eden sınıf

mensuplarının moral referanslar üzerinden kendi sınıfsal kimliklerini nasıl vurgulayıp meşrulaştırdıkları sorusu merkezi bir konuma sahiptir. Özellikle kişisel gelişim, etkileşim ve sosyalleşmeyle ilgili kendine has normların nasıl şekillendiğine odaklanarak analiz edilen bu alan, iş yaşamıyla özel yaşantı arasındaki bağın kurulmasına yardımcı olmakta ve kültürel tercihlerin analizine bireysel-moral düzlemde bir analiz temeli sağlamaktadır.

Özetlediğim düzlemleri incelerken hem nicel hem de nitel yöntemlerden yararlandım. Nicel yöntem büyük oranda bireylerin kültürel sermaye düzlemindeki bilgi düzeyi ve katılım seviyesini ölçen haritaların çıkarılması için veri toplayan anket çalışmasına dayanmaktadır. Nicel çalışmanın yanında, kültürel öğelerin bireysel düzlemde anlaşılmasının en güçlü yolu olan nitel araştırma yöntemini temel aldım. Çalışmanın nitel boyutu büyük oranda araştırma konusu toplumsal kesimin üyesi olan bireylerle yapılan derinlemesine mülakatlardan alınan verilere dayanmaktadır. Hem nitel hem de nicel veri toplama sürecinde seçilecek örneklem de çalışmanın amacına uygun olarak belirlenen kriterlere sahiptir:

1. Örneklem finansal kapitalizmin karar alma ve uygulama mekanizmalarında istihdam edilmiş bireylerden oluşmaktadır. Bu noktada bankacılık ve sigorta sektörü temelde odaklanılan mesleki kategoriler olmaktadır.
2. Çalışmanın amacı gereği incelenen esnek istihdam prensipleri etrafında kurgulanan şirket kültürünü daha iyi temsil eden özel sektörün şirket kültürüne odaklanıldığı için kamu sektörünü örneklem dışında tutmaya karar verdim.
3. Kültürel sermaye yatırımı ve şirket kültürü nispeten uzun bir sosyalleşme ve alanın genel yapısını öğrenme süreci gerektirdiğinden çalışanların ilgili sektörde en az üç yıldır çalışıyor olmaları ve belirli bir uzmanlık seviyesinde bulunmalarını talep ettim.
4. Çalışmanın temel amacı olmasa da kültürel beğeni bağlamında önemli bir faktör olan toplumsal cinsiyet ve kültürel sermaye ilişkisini desteklemek amacıyla örneklemin cinsiyet ilişkileri açısından eşit olarak ikiye ayrılmasını öngördüm.

5. Analizi yapılan orta sınıf kitlesini incelerken ek zorluklar getireceği için farklı kültürel referanslara sahip olma olasılığı yüksek olan İslami finans sektöründe çalışan faizsiz bankacılık kurum çalışanlarını örneklem dışında tuttum.

Yukarıda özetlediğim kriterlerin ışığında belirlenen örneklemin sunduğu saha verisi büyük ölçüde otuz finans sektörü çalışanıyla yapılan derinlemesine mülakatlara dayanmaktadır. Saha araştırmasına ilişkin teknik zorluklardan biri, zamanı oldukça dar olan bu kitleyi uzun süreli mülakatlara ikna etmektir. Bu nedenle sektör içindeki kişisel bağlantılar kullanılarak ulaşılan katılımcıların referanslarıyla diğer katılımcıların güven duymasını amaçladım. Derinlemesine mülakat yanında 100 katılımcıyla, e-posta aracılığıyla kültürel beğeni öğelerinin genel haritasını verebilecek bir anket çalışması gerçekleştirdim.

İncelemenin son bölümünde Türkiye’deki kapitalist yöneticiler sınıfının sosyal sınırları çizildikten sonra başa dönülerek araştırmanın temel dayanaklarını oluşturan Bourdieu’nun bazı kavramlarının Türk toplumuna uygulanabilirliğini de tartışmaya açmayı önemli bulmaktayım. Bu tartışmanın iki boyutu öne çıkmaktadır:

1. *Habitus* kavramının niteliği ve diğer toplumların analizindeki kullanımı: Sosyoloji literatüründe var olan bu tartışmanın büyük bir kısmı temelde Fransız toplumu, özelde Paris için yapılmış bir çalışmada ortaya konan kültürel sermaye ve *habitus* kavramlarının diğer toplumlar için ne denli geçerli operasyonel araçlar sunduğu sorusu çevresinde dönmektedir. Türkiye’de henüz bu konuda ortaya konmuş detaylı çalışmalar bulunmadığı için tartışmaya katkı alandan çıkan verilerden ziyade kuramsal düzlemde verilmektedir. Bu çalışmanın amaçlarından biri Türkiye özelinde alandan elde edilen verilerle Bourdieu’nun temel kavramlarının nasıl çalıştığı üzerine eleştirel bir katkıda bulunmaktadır.
2. Esnek kapitalizmde kültürel sermayenin doğası: Bourdieu’nun temel çalışması olan *Distinction: a Social Critique of the Judgement of Taste* büyük oranda 1970’lerde elde edilmiş saha verisine dayanmaktadır. Bu verilerin toplandığı dönemde Batı toplumları büyük ölçüde refah devleti özelliğini koruyorlardı. Bu noktada refah devleti ve

örgütlü kapitalist bir toplumu konu edinen bir sınıf analizinde kullanılan kavramların günümüz esnek kapitalist ilişkileri ve neoliberal prensipler etrafında örgütlenmiş bir topluma ne derece uygulanabileceği başka bir tartışma sorusu olarak öne çıkmaktadır.

Liberal Çağda Orta Sınıf Sorunu

Herhangi bir toplumsal sınıfın karakteristik yapısını ve onun diğer sınıflarla ilişkisini inceleyebilmek için bir dizi kavramsal tartışmaya ihtiyaç vardır. Bu tartışmanın sonunda hedeflenen inceleme nesnesinin net bir tanımına ulaşılabilir. Bu netleşme ihtiyacı özellikle inceleme konusu orta sınıf ya da orta sınıf fraksiyonu olduğunda daha da artmaktadır. Sosyolojik inceleme tarihinde orta sınıf olgusu her zaman derin bir tartışmanın konusu olmuş; sosyal bilimciler orta sınıfın gerçekte ne olduğu, nasıl tanımlanacağı ve bu tanımın temel dayanak noktalarının ne olması gerektiği üzerine anlaşma sağlamakta zorlanmışlardır. Analitik bir kavram olarak orta sınıfın geçerliliği geçtiğimiz yıllar içinde ortaya çıkan “örgütsüz kapitalizm” sorunsalı çevresinde özel bir konumu olan “kapitalist yöneticiler” tartışmasında da görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın kapsamına giren finans kesimi şirket organizasyonu ve emek dağılımında karşımıza çıkan farklı mesleklerin orta sınıf içindeki konumlarının kaba genellemelerden kaçınarak netleştirilmesi gerekmektedir. Finans şirketlerinde çalışan yöneticiler, portföy sahipleri, uzmanlar, yönetici asistanlarının orta sınıf içinde ve birbirleri karşısında aldıkları konumlar orta sınıf tartışmasını modern kapitalist ilişkiler bağlamında daha karmaşık hale getirmektedir. Bahsettiğim meslek grupları geleneksel olarak beyaz yakalı orta sınıf kapsamında değerlendirilmekle beraber sınıfsal aidiyet bağlamında daha yakından bakıldığında orta sınıf kavramının detaylı olarak karşılayamayacağı bazı ayrımlarla karşımıza çıkmaktalar. Bu bağlamda sınıfsal bir haritalandırma şekillendirirken farklı sınıf ve sınıf fraksiyonlarının kendilerini hangi ayırım çizgilerinde konumlandıkları ve bu ayırım çizgilerinin sınıfsal-moral-kültürel hatlarının nerelerden geçtiği temel soruşturma çizgisini belirlemektedir.

Geleneksel olarak bütün beyaz yakalılar orta sınıf kapsamında ele alınsa da güncel sosyolojik analiz, beyaz yaka sınıfsal fraksi-

yonlarının daha detaylı ve farklılaşmış bir incelemesini talep etmektedir. Bu konudaki klasik ayrımlardan birinde John H. Goldthorpe (Goldthorpe, 1980) hizmet sektöründeki yüksek konumlu yöneticiler ve uzmanları rutin zihin işçileri, küçük ölçekli yönetici ve teknisyenlerden ayırmaktadır. Fransız toplumundaki sınıfsal ayrışmayı analiz ederken Pierre Bourdieu benzer bir mesleki farklılaşmayı en azından bir başlangıç rehberi olarak takip etmekte ve verilerini analiz ederken Weberyen bir mesleki konumlandırma kıstası kullanmaktadır (Bourdieu, 1996). Sınıf kavramını toplumsal grupların üretim ilişkileri kapsamında sahip oldukları nesnel kaynaklara bakarak resmetmeye çalışan analizlere göre ise modern kapitalizmde bir orta sınıftan bahsetmek anlamsızdır çünkü nesnel kaynak dağılımı açısından bakıldığında mavi yakalılarla eşit, hatta daha kötü iktisadi şartlara sahip beyaz yakalılar bulunmaktadır (Braverman, 1974). Kanımca temelde nesnel iktisadi kaynakların dağılımı ve piyasadaki konumlanması üzerine kurulu bu tip analizler sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki toplumsal ve sembolik mücadeleyi ve bu mücadelenin sınıf hiyerarşisinin oluşmasındaki rolünü dikkate almamaktadır. Nesnel iktisadi kaynakların önemini not etsek de bahsettiğim toplumsal ve sembolik kırılmaların işlediği temelin büyük ölçüde kültürel ve moral karakter gösterdiğine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Lamont, 1994; Larreau, 1988; Peterson, 1992; Lamont, 2002).

Uluslararası bir şirkette çalışan yüksek düzey bir yönetici bir açıdan bakıldığında ücretli emek sahibi bir çalışan olarak görülebilir. Ancak yüksek ücretli ve yüksek düzeyli bir yaşam standardına sahip olması bir yana, aynı kişi işverenin yetkili bir temsilcisi olarak sermaye sahibi biri gibi karar alma ve inisiyatif kullanma gücüne de sahip olabilmektedir. Goldthorpe’da şematik olarak gösterdiği gibi hizmet sektörünün aşırı fragmente olan yapısıyla beraber bütünlük içeren bir analiz nesnesi olarak orta sınıfın varlığı şüphe götürür bir nitelik kazanmaktadır (Goldthorpe, 1980). Sayılan güçlülere rağmen bahsedilen sınıfsal yapının karmaşık iç tabakalaşmaları ve ilişkileri, değişen kapitalist toplumun toplumsal ve siyasal mücadele ve kırılma hatlarına ışık tutacak bir analiz nesnesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Orta sınıf fragmantasyonunu oluşturan gruplar arasındaki toplumsal mücadele ve dikey hareketliliğin sembolik gösterenleri artan oranda kültürel ve moral nitelik kazanmaktadır. Bu gözlem-

den yola çıkan Featherstone gibi yazarlar, söz konusu değişimin kültürü ve onun tüketim nesnelerini, sınıfsal aidiyet kuran failerin toplumsal konumlanışını anlamak için verimli bir inceleme nesnesi olarak görmektedirler (Featherstone, 1998). Bu analiz, toplumsal gruplar arasındaki ilişkiyi dar anlamli bir meta değiş tokuşu üzerinden değil ancak davranış, tavır ve yargıların konu edildiği daha geniş bir dışavurum sistemi olarak analiz etme amacını şekillendirmektedir. Böylece, kültürel dışavurum basit bir ekonomik değişim bağlamının dışına çıkarılarak, başarı amaçları, estetik öncelik ve yargı tarafından şekillenen “fiziksel tüketimin sembolik pazarını” yaratmaktadır. Bu yeni kültürel pazarın kendisi, sınıfsal kimliklerin oluşumu ve toplumsal kırılmaların analizi için yeni imkânlar sunmaktadır (Douglas, Isherwood, 1980: 10). Böylece tüketimin kendisi basit bir iktisadi değişim pratiği olmaktan çıkıp belirli bir sınıfsal kimliğin olumlandığı ve biçimlendiği yaşam tarzına yönelik bilgi, yeterlilik ve yatırımın konusu haline gelmektedir (Douglas, Isherwood, 1980: 11-12). Orta sınıf kapsamındaki toplumsal hareketlilik ve tabakalar arası ilişkileri anlamaya çalışan çalışmalarda, sınıflar arası ve sınıf içi sınırlar artan ölçüde bu kültürel yeterlilik ve eğilimler üzerinden okunmaya çalışılmaktadır. Kültürel öğelerin edinilmesi ve dışavurumu, bir yandan bir öz-başarı hikâyesi çerçevesinde kişinin belirli bir sınıfsal aidiyetle ilişki kurmasına yol açmakta; diğer yandan toplumsal hiyerarşiyi besleyerek, komşu toplumsal gruplarla olan hudutların belirginleşmesi ve meşrulaştırılması bağlamında işlev görmektedir (Preteceille, Terrail, 1985: 10).

Tüketim paternlerinin analizi farklı biçimlerde yapılabilmektedir. Eğitimin kurumsallaşmış formlarından estetik yargının ifade edilmiş pratiklerine ya da kültür ve sanatsal ürünlere yönelik ilgiye kadar değişiklik gösteren bu öğeler aynı zamanda çeşitlilik ve karmaşıklıklarıyla baş edebilecek bir analiz çerçevesine ihtiyaç göstermektedirler. Kültürel, estetik ve moral dışlama mekanizmalarının üstü örtülü doğası, bu konuda araştırmacıların önüne bir dizi sorun çıkarmakta ve bu sorunları aşip bütünsel bir toplumbilimsel analiz yapabilme becerisine sahip bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kavramsal çerçevenin temel amacı, meta teorik bir bakış açısıyla her bağlama uygulanabilecek kavramlar üretmekten çok, çalışma nesnesinin çetrefilli doğasını deşifre edecek pratik hedeflere yönelen bir yöntem oluşturmak-

tır. Kültür olgusunun sosyal sınırların belirlenmesinde nesnel bir analiz ögesi olarak kullanılması söz konusu olduğunda, Pierre Bourdieu’nun kuramı oldukça kapsamlı bir çalışma çerçevesi sunmaktadır. Bu inceleme çerçevesinin avantajlı birkaç boyutu bulunmakta olup öncelikle Bourdieu’nun etnometodolojik kültür anlayışı, toplumsal pratik ile toplumsal dışlama mekanizmaları arasında kalan alanın analizine dayanan bir inceleme hattı ortaya koymaktadır (Bourdieu, 1984: 1-5).

İkinci olarak, belirli bir “alandan” eyleme geçen fail kavramsal-laştırması, çok katmanlı sınıf yapılarına sahip toplumlarda, farklılaşmış ve görece izole alanların (eğitim, sanat, kariyer vs) otomomisini ve her birinin nesnel konfigürasyonu içinde baskın hale gelen sermaye biçimlerini (eğitsel sermaye, kültürel sermaye vs) anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Üçüncü olarak, sermaye birikimi ve yatırımına eşlik eden fail davranışını ve bu davranışı şekillendiren yatkınlıklar sistematizmesini anlamamıza yardım eden kilit nitelikteki *habitus* kavramı, failin eylem ve tavırlarıyla onun pratikte parçası olduğu nesnel ilişkiler arasında bağlantılar kurmamızı sağlamaktadır.

Bu noktada oldukça önemli bulduğum yukarıdaki tartışma hatlarını teorik olarak tüketmek kitabın kapsamının dışında bulunmaktadır. Bunun yerine yine kültürel sosyoloji literatüründeki çalışmalardan ilhamla yöntemsel ve teorik tartışmanın öncelikle alandan çıkacak verinin analiziyle birlikte yapılmasını daha uygun bulmaktayım. Bourdieu’nun sıklıkla vurguladığı gibi teori-nin teoriyle test edilmesi yerine analitik araçlar olan kavramların alandan gelen veriyi tutarlı bir analiz haline getirmedeki başarısı benim için temel ilham kaynağı olmaktadır. Belirttiğim nedenden ötürü bu kapsamda tartışmayı sahadan çıkan verinin analiziyle bağlantılı olarak yapmayı hedeflemekteyim.